

17.10.2017

Kansalaisaloite uhanalaisen eläinlajin pelastamiseksi – Case: Elinvoimainen järvilohi

Saimaan järvilohi on saimaannorppaa uhanalaisempi eläinlaji, jonka tuhansia vuosia kestänyt sopeutuminen ja kehitys Vuoksen vesistössä on merkittävältä osin hävitetty 70-luvun jälkeen.

Lokakuussa 2016 perustettiin kansalaisaloitteena selvitystyö Saimaan järvilohen perimän vahvistamisesta. Tammikuussa 2017 päätettiin selvitystyön osallistujien kesken yksimielisesti käynnistää Elinvoimainen järvilohi –hanke. Tarkoituksena on saada hanke osaksi kansallista vaelluskalojen pelastusohjelmaa, joka on yksi MMMn kärkihankkeista.

Haluamme tässä lausunnossa:

- Kertoa Elinvoimainen järvilohi –hankkeesta osana järvilohen pelastamista sukupuutolta (Hankkeen esittely Liitteessä)
- Tuoda esille haasteita, joita tämänlainen kansalaisaloite kohtaa valtionhallinnossa.

Haaste 1: Kansalaisaktiivisuuden tehokas kanavointi ja koordinointi valtionhallinnossa

Aloite Elinvoimainen järvilohi –hankkeeseen tuli Puulan kalastusalueen aktiivikalastajilta, jotka ovat huolissaan järvilohen tilasta. Käynnistysvaiheessa hankkeen puuhamiehet käyttivät arviolta neljä viikkoa työaikaa, tekivät parisataa puhelua ja lähettivät lukemattomia sähköposteja selvittääkseen yli 20 asiantuntijalta järvilohen nykytilan ja mahdolliset toimenpiteet heikentyneen perimän korjaamiseksi. Lopputuloksena syntyi kirkas kokonaiskuva ja yksimielisyys toimenpiteistä. Selvityksen aikana kävi myös ilmi, että asiaa oli jo vuosien varrella mietitty eri tahoilla ELY-keskuksessa, Lukessa, MMMssä ja Turun Yliopistossa. Tässä tapauksessa kansalaisaktivismi toimi katalysaattorina, jolla asiat saatiin liikkeelle.

Haasteena on aktiiviselta kansalaiselta vaadittava ponnistelu hankkeen käynnistysvaiheessa, kun mukana on yksityisten tahojen lisäksi useita valtionhallinnon yksiköitä. Kukin yksikkö vastaa omasta tehtäväkentästään, jolloin yksiköiden välinen koordinointi jää hankkeen alkuvaiheessa aktiivisten kansalaisten tehtäväksi. Väitämme, että tästä kompleksisuudesta johtuen kansalaisaloitteista syntyvät hankkeet jäävät yleensä paikallisiksi ja pieniksi, tai kuihtuvat pois. Näin ei tarvitsisi olla, jos kansalaisaloitteiden käsittely ja koordinointi valtionhallinnon sisällä tapahtuisi ”yhdeksi luukulta” – järvilohi-tapauksessa esimerkiksi joko ELY-keskuksessa tai MMMssä.

Haaste 2: Julkisen rahoituksen pirstaleisuus

Elinvoimainen järvilohi –hanketta varten ollaan perustamassa kalastusalueiden kesken yleishyödyllistä yhdistystä yksityisen rahoituksen keräämiseksi. Tarkoitus on kerätä merkittävä osa hankkeen rahoituksesta vastuuntuntoisilta yrityksiltä, aktiivisilta kalastajilta ja osallistuvilta kalastusalueilta. Koska hankkeella on kansallinen lajinsuojelu tavoite ja siinä hyödynnetään Luonnonvarakeskuksen laitoksia, laitteita ja tutkijoita, haemme siihen myös julkista rahoitusta.

Haasteena on tämänlaiseen hankkeeseen tarjolla olevan julkisen rahoituksen pirstaleisuus ja epäselvyys. Yksityisen rahoituksen suunnittelu on osoittautunut merkittävästi yksinkertaisemmaksi tehtäväksi kuin ELY-

17.10.2017

keskuksen, Luken ja MMMn eri ohjelmien, rahoitusvaihtoehtojen, kustannusrakenteiden, ristikkäisten rajoitteiden jne. selvittäminen lähtien kalastuksenhoitomaksuista kärkihankkeiden rahoitukseen. Julkisen rahoituksen kompleksisuus – ei välttämättä sen saatavuus – on tällä hetkellä yksi hankkeemme isoimmista riskeistä.

Haaste 3: Pitkäaikainen sitoutuminen uhanalaisten lajien pelastamiseen

On selvää, että Saimaan järvilohen tuhansien vuosien evoluutiota, joka on merkittävältä osin hävitetty viimeisen 50 vuoden aikana, ei korjata parissa vuodessa. Suomen johtavien evoluutiobiologien mukaan uhanalaisen lajin perimän vahvistaminen vaatii minimissään 10-15 vuoden työn. Kalastusalueet ja aktiiviset kalastajat ymmärtävät tämän ja ovat siihen sitoutuneet. Myös vastuuntuntoiset yritykset tunnistavat monivuotisen yhteistyön tarpeellisuuden hankkeiden rahoituksessa.

Haasteena on valtion kyky sitoutua hankkeiden rahoitukseen ja resursointiin vain 1-2 vuotta kerrallaan. Koska Elinvoimainen järvilohi –hanke kestää kuusi vuotta, on sen julkinen rahoitus katkolla kolme tai neljä kertaa. On myös epäselvää, onko vaelluskalojen kantojen elvyttäminen vielä seuraavien hallitusten kärkihankkeiden joukossa. Tämä ei valitettavasti ole toimiva malli kansallisesti arvokkaiden luonnonvarojen säilyttämisessä. Kyse ei ole vain järvilohesta, vaan samanlaisessa tilanteessa on useita muitakin kaloja esimerkiksi järvitaimen, muista lajeista puhumattakaan. Valtiolla pitää olla keino sitoutua pidempiaikaisiin hankkeisiin yhdessä aktiivisten kansalaisten ja yksityisten tahojen kanssa.

Haaste 4: Kuka vastaa kalalajien perimän säilymisestä?

Kansalaisen näkökulmasta pidämme itsestään selvänä, että on olemassa julkinen taho joka seuraa ja estää kotimaisia eläinlajeja kuolemasta sukupuuttoon. Looginen taho tähän tehtävään olisi Luonnonvarakeskus, koska sillä on esimerkiksi vaelluskaloihin liittyen ylivoimainen osaaminen ja tarvittavat fasilitetit.

Haastena on se, että vastuu ei olekaan selvä. Elinvoimainen järvilohi –hankkeen aikana olemme oppineet, että Luonnonvarakeskuksen strategia on painottumassa enemmän luonnonvarojen kaupallisen potentiaalin kehittämiseen kuin niiden säilyttämiseen. Esimerkiksi Sininen Biotalous –ohjelman, jonka alle kuuluvat kalavarannot, ”tutkimus tarjoaa kokonaisvaltaista tukea vesistöihin ja veteen perustuvalle liiketoiminnalle”. Järvilohen ja vaelluskalojen pelastaminen ei ole Luken strateginen painopiste, vaan velvoite. Mielestämme luonnonvarojen säilyttäminen ei kuitenkaan voi olla vastuuhenkilöille pelkkä velvoite, vaan sen pitää olla keskeinen tavoite.

Ehdotus

Tarjoamme Elinvoimainen järvilohi –hanketta case-esimerkiksi kansalaisaloitteesta syntyneestä merkittävästä kansallisesta hankkeesta. Osallistumme mielellämme keskusteluihin siitä, miten pelastamme ja säilytämme arvokkaita luonnonvaramme aktiivisten kansalaisten, yksityisten tahojen ja julkisten toimijoiden yhteistyönä!

17.10.2017

Liite: Elinvoimainen järvilohi – Kansallinen hanke Saimaan järvilohen monimuotoisuuden lisäämiseksi

Lokakuussa 2016 käynnistettiin Puulan kalastusalueen aloitteesta Saimaan järvilohen kannan elvytyshanke, jossa on mukana Puulan lisäksi Luonnonvarakeskus, ELY-keskus ja Maa- ja metsätalousministeriö. ELY-keskuksen rahoittaman esiselvityksen perusteella laadittiin hankesuunnitelma vuosiksi 2017-2022. Hankkeen arviointiin ja valmisteluun osallistui yli 20 asiantuntijaa. Keväällä 2017 hankkeeseen liittyivät mukaan Etelä- ja Keski-Päijänteen sekä Suonteen kalastusalueet, jolloin siihen saatiin laaja kansallinen näkökulma.

Suomalainen järvilohi on henkijieverissä

Järvilohi on ikoninen kala koko Suomelle. Valitettavasti Saimaan järvilohikannan geeniperimä on heikentynyt merkittävästi, koska järvilohi ei ole päässyt lisääntymään luontaisesti 50 vuoteen. Koko Saimaan järvilohikantamme ylläpito tukeutuu kalanviljelyyn. Ylläpitovaiheen ajan 70-luvulta lähtien kutujokiinsa pyrkivien emokalojen määrät ovat olleet liian pieniä, pahimmillaan alle 10 kalaa, kun elinvoimaisen lajin ylläpitoon tarvitaan vähintään 100-150, mielellään 500 emokalaPARIA.

Turun Yliopistossa tutkituista yli 20 lohikannasta Saimaan järvilohen monimuotoisuus oli suppein (lähde: Primmer CR). Sisäsiittoisuuden haitat on jo huomattu muun muassa poikkeavana käyttäytymisenä ja alentuneena elinkelpoisuutena (lähde: Tiira K, Piironen J ja Primmer CR). Saimaan ulkopuolisille järvilohialueille, kuten Puulalle, Päijänteelle ja Suonteelle, tämä näkyy vaihtelevana lohenpoikasten saatavuutena ja heikentyneenä lohenistutusten tuottavuutena.

Elinvoimainen Saimaan järvilohikanta vaatii kolmea asiaa:

1. Monimuotoisen geeniperimän
2. Luontaisia lisääntymisalueita Vuoksen vesistössä
3. Mahdollisuuden selvittää kutuvaelluksella lisääntymisalueille

Viime vuosina on panostettu merkittävästi lisääntymisalueiden kunnostukseen muun muassa Alakoitajoella sekä kalastusrajoituksiin Vuoksen vesistön lohenvaellusalueilla. Asiantuntijat kuitenkin epäilevät, että nämä toimet eivät riitä, jos suomalaisen järvilohen perimää ei myös vahvisteta. Saimaan järvilohen osalta perimän suppeuden ja sisäsiittoisuuden ongelmat ovat jo suuremmat kuin mahdolliset jonkun toisen lohikannan risteytysistä aiheutuvat riskit.

Saimaan järvilohen hoito-ohjelmassa on ehdotettu arviointia järvilohikannan perinnöllisestä vahvistamisesta ja suunnitelman laatimista toimenpiteitä varten. Kannan vahvistaminen vieraiden kantojen perintötekijöillä pitää selvittää siltä varalta, että keino joudutaan ottamaan käyttöön (lähde: Saimaan järvilohen hoito-ohjelma, Toimenpide #22).

Tämä on Elinvoimainen järvilohi –hankkeen tavoite.

Elinvoimainen järvilohi-hankkeen tavoitteena on vahvistaa Saimaan järvilohen perimää

Kuusivuotisessa Elinvoimainen järvilohi -hankkeessa vahvistetaan järvilohen geeniperimää risteyttämällä Saimaan järvilohia lähisukuisten lohikantojen kanssa syksystä 2017 alkaen. Luonnonvarakeskuksen Kainuun kalantutkimusasema toteuttaa risteytykset, kasvuvaiheen tutkimustoiminnan sekä kalojen kasvattamisen 2-

17.10.2017

3 vuotiaiksi istukkaiksi. Tutkimustoiminnassa ovat mukana Helsingin, Itä-Suomen ja Jyväskylän yliopiston tutkijat.

Valikoituja risteytyksiä istutetaan Puulaan, Etelä- ja Keski-Päijänteeseen sekä Suonteeseen vuosina 2020-2022 yhteensä noin 20,000 kappaletta/ vuosi tarkoituksena selvittää risteytyskantojen elinkelpoisuus ja kasvu verrattuna nykyiseen järvilohikantaan. Hankkeessa tuotetaan uutta konkreettista tietoa päätöksenteon tueksi ulkopuolisten kantojen vaikutuksesta Saimaan järvilohen monimuotoisuuteen ja elinkelpoisuuteen. Samalla hankkeen oletetaan parantavan merkittävästi lohenistutusten tuottavuutta osallistuvissa vesistöissä.

Arvioituja ulkopuolisia lohikantoja ovat Hiitolanjoen järvilohi (eli Laatokan järvilohi), Nevajoen lohi, Tornionjoen lohi ja Vänernin järvilohi. Kaikki nämä kannat ovat monimuotoisia suomalaisen järvilohen sukulaisia. Arviointivaiheessa Vänernin järvilohi pudotettiin pois joulukuussa 2016 Gammelkroppa Lax – viljelylaitoksella havaitun IPN-tapauksen vuoksi. Hiitolanjoen järvilohen mukaantulo arvioidaan uudestaan vuoden 2018 aikana sen Suomen puoleisen luonnonkannan kriittisen tilan ja sulusolujen saatavuuden epävarmuuden vuoksi. Näin ollen 2017 risteytykset alkavat Saimaan järvilohen, Tornionjoen lohen ja Nevajoen lohen välillä.

Hankkeessa ei istuteta uusia kantoja Vuoksen vesistöön, missä ne voisivat sekoittua nykyiseen järvilohikantaan. Päätös Vuoksen vesistön järvilohikannan mahdollisesta vahvistamisesta tehdään kansallisella tasolla myöhemmin hankkeen tulosten perusteella.

Elinvoimainen järvilohi -hanke on välttämätön Plan B, jos muut elvytystoimenpiteet eivät riitä

Kalakannan vahvistaminen vieraiden kantojen perintötekijöillä on poikkeuksellinen ja ainutlaatuinen hanke. Toisaalta järvilohen elvyttämisen epäonnistuminen olisi kansallinen tragedia, jota voisi verrata saimaannorpan tai merikotkan katoamiseen luonnosta.

Hankkeen valmisteluvaiheessa syntyi tutkijoiden, asiantuntijoiden ja kalastusalueiden kesken yksimielisyys siitä, että Elinvoimainen järvilohi –hanke tulee käynnistää kansallisella tasolla ja sen tulee linkittyä saumattomasti muihin Saimaan järvilohen säilymiseen tähtäävien toimenpiteisiin. Useiden mielestä hanke olisi pitänyt aloittaa jo kymmenen vuotta sitten. Näin ei tehty, joten toiseksi paras hetki on aloittaa se tänään.

Lisätietoja hankkeesta

Marko Luhtala, hankkeen koordinoiti, marko@luhtala.com , 050-3879903

Jorma Piironen, Luonnonvarakeskus, jorma.piironen@luke.fi, 029-5327406

Eero Hölttä, Puulan kalastusalue, eero.holtta@gmail.com, 0500-251902

Tomi Ranta, Etelä- ja Keski-Päijänteen kalastusalue, tomi.ranta@proagria.fi, 040-7477446

Timo Meronen, Suonteen kalastusalue, timo.meronen@ahven.net, 0400-735286

Teemu Hentinen, ELY-keskus, teemu.hentinen@ely-keskus.fi, 029-5024037